

asszonyai közül. Hasonlót miveltek a' pogány papok Thebában (Egyipt.) Patarában Lyciában, és alkalmasint több más helyeken is. De izűn esett az ilyen csalás az Anubis papjainak Tiberius Császár idejében. Egy ifju Római Nemes, Mundusz nevű, szerelembe esett Paulinával, valamelly férjes menyecskével. Miután sikertelen volt minden próbálatja és mesterkedése, hogy a' menyecskét viszont-szerelemre birja: arra vetemedett, hogy az Anubis' papjait ajándékokkal megvesztegette. Azok csak hamar értéére adták Paulinának, hogy az ő Istenök őt szerette meg magának. Az nap estvéjén mindjárt férje maga vezette be Paulinát a' templomba. Néhány napok mulva Mundusz, kivel Paulina történetből öszve találkozott, a' titkot az asszonynak felfödözte. Ekkor Paulina kétségbeesve ment panaszra egyenesen a' Császárhoz, ki (jöllehet a' kegyetlen és igazságtalan Tiberius volt!) Anubis' papjait tüstént megégeztette elevenen, képszobrát a' Tiberisbe hurczoltatta, Mundusit pedig az országból mind örökre számkiűzte.

E. I. P.

5.

Az Eredetiségről Iróinkban.

A' legtökélyesebb eredetiség vagy is önmaga által létezés, ugyan egyedül maga a' minden lények örök kútfeje, az Istenség: a' mennyiben még is az eredetiség az ésszel megfogható és érzéki dolgok lajtorjájának azon végső fokán, mellyen fölül már maga az Istenség áll, mutatkozik, — sokféle tárgyakra alkalmazható. Gondolhatunk eredeti kézmivet, terméket, faj-

zást, találmányt, embert (főit), elme-szüleményt, időt, rendet, lakost, lakhelyet és tért, sőt egész öszves Világot. Minden egyik efféle tárgy eredetisége más más gondolatokra vezetne el: és ha csak az egy Világ' eredetiségét akarnók értékezésünk céljává tenni, véget nem érnének mind azok felhordásában *), a' miket egyfelől az azt tagadó buzgó Hittudósok, másfelől az azt vitató szentségtelen világi Bölcsök öszveirkáltak. Azért a' sok nézéspontokból én mostan csak egyet választok ki fejtegetésre, ugymint az Irók és munkáik eredetiségét.

Közbeszédben is sokszor hallunk nemzeti Irókat magasztaltatni, csupán azon okból, mivel eredeti munkákat irnak; és viszont másokat olcsároltatni azért, mert mindegyre csak fordítanak. A' mindenütt otthonos és árgus-szemű derék Kritikusaink ítélete méltányabban látszik megadni minden Irónak a' mire érdemes: de a' székök elől veendő nyilvános megpirittatást és szemrehányást alig kerülheti el az az Iró, a' ki más könyvekből kölcsönöz, és azt fel nem idézi, vagy kutfőit hibásan adja, vagy csak átaljában rólok említést nem téshen. Mostan tehát, midőn nem csak magyar könyveink özönként eregettetnek Világ elcibe, hanem az Olvasók is mind inkább felébrednek: az Irók' eredeti voltokról szóló értekezés egy olyan szó lészen annak idejében, mellyről mondja a' királi Bölcs,

*) A' ban, hen ragasztékoknak egyes vagy kettős n-nel írása körül még most is tapasztalható különbözést az Irók között, talán meglehetne állítani azzal, hogy midőn utánnok mássalhangzó következik, irattassanak egy; mikor pedig magában hangzó van utánnok két n-nel. Így kívánják minden mértékes versek is. — Ugyan e' regulát lehetne bévénni a' melly (welches) egy vagy két l-lel írásában is.

hogy úgy illik, mint az arany-alma az ezüst rostélokban. (Péld. 25, 11.)

Teljes eredetiség az Iróban akkor vagyon, midőn tulajdon gondolatait adja elő, ezt pedig tulajdon szavaival, és (a' mi legfőbb) az egyedül neki sajátos renddel móddal. Eredeti Irónak tehát azt fogjuk esmérni, a' ki olyan dolgokat közöl, mellyeket még ő előtte és kívülle senki nem hirdetett; előadásában olyan szókkal és periodusokkal él, millyeneket semmi más könyvben nem olvasni, és végre a' ki mind ezekben olly rendet módot követ, melly hasonlókép' egészen újság a' Világ előtt, és csak annál találta fel, a' kitől közvetlen ered. Lássuk immár, léteznek e' ilyen érteményben vett eredeti Irók valósággal, és kiket illet az a' dicsőség.

Az első megkivántatás az, hogy a' gondolatok legyenek eredetiek. Az emberi észnek typusa, annak erőmivénél (t. i. az agynál) fogva, minden nemzetnél, minden helyen és időben egyenlő lévén: alig képzelhetni gondolatot, melly már valamikor, valahol és valakinek fejében meg nem fordult volna. A' Tudósoknak végtelenül meglepőbb is az örömök, ha gondolataikban más tudóssal véletlenül öszve találkoznak, mint ha valami olly újságot tudtak kigondolni, melly senkitől még nem gondoltatva ridegen áll ő előttök. A' gondolatok országa megmérhetlen; és sem időhez, sem helyhez, sem nemzethez vagy nemhez kötve nincsen. Ha a' most élő nemzessor előtt valamelly gondolat hallatlan is: nem volt talán hallatlan az előttünk kihalt számtalan nemzessorokban, — kivált ha azokat még Ádámon túl is visszük és Praeadamitákat állitunk, vagy Horn kérdésére: „valjon „Ádám vad volt e vagy kimivelt Philosophus?”

az utóbbikkal tartunk, és mingyárt a' legelső emberi nemzést úgy hisszük a' világra kiállítottoknak lenni, mint tökélyesen kimivelt embereket. Ha újnak látszik a' gondolat nekünk magyaroknak, talán nem új más nemzeteknek. Ha az olvasó rajta, mint soha nem hallott észfogaton álmélkodik: talán az annak Írója fölött álló Tudósok épen nem álmélkodnak, és megtudják azt mutatni más íróban, talán többekben is, vagy szinte már a' régiekben. Sőt ha a' földön nevezhető minden Academiák Tudósai egy akarattal azt állítanak is valamely munka felől, hogy az abban foglaltakat soha még emberi elme nem gondolta: abból sem következnek annak eredeti volta, hanem legföljebb is az, hogy vagy nem tudják hol keresni és feltalálni, vagy hogy még azt írásba nem tette senki. Mert az emberi gondolatoknak fele sincs foglalva írásba, de még abból nem ítélni azt, hogy nem is léteztek volna már valahol. Maga ez a' jelen kis értekezés (a' Tud. Gyűjt. rendszabásaihoz képest), eredeti munka ugyan, tudtomra e' tárgy honni nyelven nem lévén még könyveinkben előhozva: de azért nem merném állítani, hogy az ebben leirt gondolatok még, semminémű könyvben és nyelven a' Világon nem közöltettek volna. Átaljában a' törzsökös eredeti gondolatok nem is fölötte igen sokak, és nem minden ember dolga, olyanokat teremteni. A' lángész is végre kimerül; mint a' saját munkáit mondogató szónok végre kiprédikálja magát. És így, ha valamiben, a' gondolatok világában megvalósul a' Szent Írásnak állítása, hogy nincsen semmi újság a' Nap alatt. Mellyért gondolatokban, s következőleg Philosophiai munkákban tökélyesen eredeti lenni majd nem lehetetlen.

A' képzelő erő a' gondolatok világát szélesebbre kiterjeszti, azokat potentziázza, és nekik szárnyakat ad magasra szállni. Honnét úgy tetszhetnék, hogy a' Költőknek könnyű eredetieknek lenni. De ha munkájikat a' nem kiméllő kritika' fáklyájánál vizsgáljuk, kinyilvánul, hogy közöttök is egyik a' másiktól kölcsönöz, vagy gondolataikban is ők is egymással öszve találkoznak; és ha a' legjelesebb eredeti Költő munkáját rendről rendre nyomoznók, és volna egyéberánt átaljános tudományunk és helyi emlékező erőnk: megtalálnók minden gondolatait, kit ennél kit amannál az ő előtte volt Költőnél. Valjon kihitte volna, hogy Milton' elvesztett paradicsomát, mellyet eredetinek tartott az egész Világ, újabb időnkben már beh bizonyították más Költő' munkájának lenni *)? Virgil és Horátz, csak részint eredeti latán költők: és nagy részint utánnozók vagy szinte fordítók a' görögöknek. Egy maga Homér áll előttünk mint legeredetibb Költő; de alkalmasint csak azért, mivel az előtte nyitva volt kútforrások az idők viszonyosságai miatt elvesztek, és mireánk nem szállottak. Melly szerint a' lángelméjű költőkben is nem annyira az ő képzelményeik termékei, nem annyira az ő általok rajzolt képek helyezettek és characterek az eredetiek, mint a' szók és versformák, mellyekben azokat előnkbe adják.

*) Párisi újság levelek hirdették 1825. hogy valamelly régi könyves Gyűjteményben egy Olasz munkára akadtak volna Campanellitől, illy cím alatt: „az elvesztett paradicsom”; melly tiz énekből álló hős költemény, nyomtatva 1580., tehát Milton munkájának megjelenése előtt 87. évvel. Azt állítják felőle, hogy ez a' való eredeti munka; és hozzá képest Miltoné csak tudományos lopás volna. (Ceinnützige Blätter, Ofen, 1825. Oct. lap 670.)

A' gondolatokban mutatkozó eredetiséggel szoros atyafiságban állnak az új találmányok, alkattyuk és mindennémű felfedezések: mind a' mellyek, megannyi, még eddig nem esmért új észfogatokon (ideákon) alapulnak. Azonban nagy kérdés, valjon újak e azok, vagy csak megújításai a' régen valamikor már voltak. Ha az ó világ az ő találmányit és felfedezményit mind együl egyig szintén úgy írásban hagyta, mint mái időben akármí csekély találmány azonnal egész új könyvre szolgáltat kelmet (Stoff); és ha azon írományok reánk el is szállottak volna: vajmi sok mái feltaláló szégyenkedve vonulna vissza, ki most tele szájjal hirdeti portékáját mint újat és eredetit. De nem is a' találmányokról vagy on itt szó egyenesen, hanem inkább azoknak írásba foglalásáról, — a' mi akármelly olly találmány körül, melly most nekünk újnak látszik, csak ugyan valóban eredeti. És ez önkényt elvezérel a' szókban helyezett eredetiséghez.

Második megkivántatás az eredeti Íróban az; hogy a' gondolatok kifejezése, vagyis a' szók és azok' öszverakása is sajátja legyen. Ez az eredetiség, úgy látszik, könnyebben eszközölhető az elsónél: de itt is meggyőzhetlen nehézségek állanak útban. Ugyan is, ha már az abc-ét, (melly csak huszonnégy bétűkből áll), algebrai számolással ezer meg ezerféleképen lehet széllyel hányni és öszverakni: hát a' nyelvnek öszves igéji hány féle különböző öszverakást nem engednek meg! úgyhogy két vagy három Írónak is történetből épen azon szókat használni, 's ugyan azon renddel is szerkesztésben: majd nem lehetetlennek látszanék. Azonban az illy öszvetalálkozás még sem lehetetlen. Mert ha a' főlebb mondottakat megengedjük, hogy ugyan azon gondolatok több Írók

elméjében is támadhatnak: önkényt következik, hogy a' szók is, (a' mik nem egyebek, mint a' gondolatok jegyei és békói) több ember szájából vagy tollából is, egymással épen megegyezőleg folynak. Illy esetben juthatnak mind azon Irók, kik egyféle bizonyos tárgyat sokáig hánytak vettek elméjükben, és a' kik idegen nyelvű munkákból dolgoznak. És ez érteményben az utánazók 's fordítók is eredetiek; sőt ugyan azon munkának többféle fordításai megannyi féle eredeti munkák. Az által tett könyvre nézve ők csak olytatén szobortalpak (pedestalkok) gyakran, mellyek inkább az originál' dicsőségét emelik, mint a' magokét: de a' tárgy köntösére nézve eredetiek. Illyen érteményben lett Popenak utánnozott Homérja gyönyörű eredeti munka. — A' fordítók és utánazók sorába tartoznak pedig a' hely- és föld leírások vagy utazások is, melly munkák nem egyebek, mint az előttök álló 's megannyi eredeti tárgyaknak szókba foglalt hív másolatjai. 'S ez az eredetiség tehát már nem olyan lehetetlen, mint az elsőbb rendbeli; sőt nyelvünken, — melly már magában igen eredeti, mellyen más nyelvekhez képest még nem sok az írott munka, különösen a' földön látszó tárgyak másolatja is fölötte kevés, — ezt leghamarább elérhetni; bizonyos hamarabb, mint a' nagyon kimiveltekben. Vágyon itt az eredetiségre vágyónak a' feldolgozásra kelme elég, csak győzzön neki megfelelni. Ha a' fordításra méltó könyveket nem veszük is, egyedül a' hazai földnek leírása még elláthatlan nagy parlag mező, mellyen gyöngébb tehetségű Iró is könnyen lehet eredeti, mihelyt a' még le nem rajzolt tárgyakat megválasztani tudja. Igy p. o. ha valaki ez osztályban a' Fértót vagy Balatont akarná leírni, kevés eredetit

mondhatna már, miután e' tárgyra elődolgozat elég vagyon : de jeles eredeti értekezést lehetne csapni a' Bakonyról; mert ezt még folyóírásainkban senki nem rajzolta, — hanemha ezt is inkább német írónak hagyjuk, a' minthogy ebben a' világszerte híres magyar erdőségben (ki gondolná!) faluk, tiszték, vadászok és kerülők jobbára mind németek.

Az Írónak eredetisége harmadszor abban áll, hogy előadásában oly rendet - módot kövessen; mely kirekesztőleg csak egyedül neki tulajdona. És ez a' legvalóbb eredetiség, melyre egyszersem mind legkönnyebben szert tehetni 's mellyből egy könnyen kifogyni nem lehet. Egy Proteus ez, melly ezerféle különböző alakokba öltözhetik, a' régiek új szint adhat, a' meguntat kedvessé a' mindennapit ritkává és kapósá teheti. Mindég új meg' új gondolatokat teremteni az Írók elméje sem levén képes, ezen uton nyújtják az ovult gondolatokat új köntösben; és kellemesen elámítnak, hogy ujakat olvasunk. Így lessz eredeti Íróvá a' Plagiarius, Compiler, vagy akármi nevet adjunk reá, midőn másnak gondolatait és jegyzékeit ő új nézőspont alá gyűjti öszve. Ugyan is az eredetieknek keresztelt sok tudós értekezések, — mellyek a' sűrű felidézésekkel duzzadoznak és mellyekben a' gothus izléssel öszvetorlott scholionok, jegyzékek, csillagozások egymást érik, — mi egyéb, mint mások gondolataiknak öszvehordása egy új szemléletpont (mint egy kalap) alá? Szedje más Író ugyan ezen gondolatokat más formába, vagyis új szemléletpont alá öszve: 's készen van megint egy másik eredeti értekezés. A' tudományok' akármellyik osztályát vegyük, ők minden oktató könyvekben ugyan azok; rólok az előbbi Íróktól már meg-

van mondva jobbára minden; új kutfőket fel-füdeezni, mellyek nékik más fordulatot adnának, alig lehet, sem a' Fetzi vagy Amarai könyves termékhez ösvényt törni. Bennök tehát eredeti Író másképen nem álhat elő, mint ha azokat öly nézőspontból veszi fel, mellyből még más Író nem vette. Legföljebb is, ha a' bennök tett igazításokat, tapasztalmányt, világosítást és toldást, a' legujabb folyóírásokból és könyvekből munkájához használván, annak helyén beiktatja: de valjon ekkor is viszoht nem másoktól kölcsönöz-e? Innét irhatják több tudósok is ugyan azt a' históriát, és még is mindenik eredeti; mert, bár a' dolog, mellyet előbeszélnek, semmi újság, — de a' mód, mellyel azt minden egyik külön külön nyújtja, valami új és eredeti. Petrovics időszaki tábláiban az előszámlált történetek nem eredetiség, sőt még azoknak évenként elrakása sem: hanem hazánk határai terjedésének vagy csorbulásának hasábjá, valamint a' hazai történetek mellett a' Világ históriájának párhuzomos (parallel) folytatása, — ez már új formája a' honni történet-írásnak, és valami igen derék eredetiség. — Ezen uton lettek a' legtermékenyebb költők, Novella és Román írók eredetiek, midőn a' mások sovány vagy csak egyszerű észfogataikat felékesítve nyújtották. Wielandnak majd nem minden munkáji illy neműek. Így tudta Dryden is az elovultat diszes új formába öltöztetni. Ennek a' jeles ángol költőnek nagy zsenije mellett számtalan irigyei voltak, kik őt plágiáttal vádolni meg nem szüntek. Mellyre Doctor Gorth, Drydennek jó barátja, nekik egykor ezt válaszolta: „eh! mit! „úgy tesz, mint a' fő uri asszonyságok, kik „szegény gyermekeket a' végre fogadnak magokhoz, hogy őket szebben ruházzák”.

Kitetszik ezekből, melly szoros viszonyban vagyon egymáshoz a' kölcsönözött és az eredeti, úgy hogy egészen tisztán soha sem találni fel egyiket is. Nincs az az eredeti író, ki tellyességgel minden kölcsönözettől mentes volna; ellenben nincs az a' fordító és utánnazó, kinek munkája közé eredeti is nem egyelednék. Az igen szembe ötlő eredetiség csak a' ritka talentomu írótól kerülhet, kiknek száma mindenkor singularis pluralis marad. Az ő munkáikkal úgy van a' dolog, mint Kempelen alkotójával, melly minden játék rakást megnyer; és rólok megvalósul, a' mit egy Franczia ugyan Kempelenről mondott, hogy olyan ő, mint az Istenek, kik sokáig dolgoznak csendességben, míg nem egy világ lesz készen. Az íróknak legnagyobb száma nem illy szerencsés. Sok tudósoknak — és pedig a' java tudósoknak, — az a' kedvencz foglalkozások, hogy az esméreteket gyűjtik és odább terjesztik; nem pedig, hogy újak után nyomozódjanak. Ők olly jó házi barátaink, kik a' kedves híreket, mellyeket még nem tudunk, szeretik meghozni házainkhoz. Bücsüljük őket; és ajándékaikat, azért, mivel önmagokban nem eredetiek, meg ne vessük. Ha tőlök valami szépet és hasznosat tanulhatunk, a' mit még eddig nem tudtunk, elég eredetiek voltak reánk nézve.

De az előadottakból az is következik, hogy Íróink megítélésében ne az eredetiséget vegyük a' legelső mérték-pálczául, hanem munkáik' belső jelességét. Ám tehát irjanak eredeti munkákat azok, kik erre mind hivatattva, mind a' szükséges kutfók birásában vagynak: de meg ne szűnjenek jót és szépet írni azok is, kiknek talentomok vagy talán csak helyezetök nem hágy tenni egyebet gyűjtögetésnél, fordításnál, után-

nazásnál. E' két ösvény a' magyar Irókra nézve legkevésbé akadályos és mindenek fölött ajánlandó. Olvasóink vegyék jó néven, a' mi jeles nekik nyújtatik, akár eredeti legyen az, akár másunnét vett. Sőt még azon se ütközzenek meg, ha ugyan azon idegen classicust többféle fordításban, vagy ha egyféle dolgot több Irók által mondatva és több helyen lenyomtatva *) olvasnának. Mi Irók pedig egymással kezét fogva járdaljunk az előttünk nyitva álló és napról napra szebre egyengetett pályán; távol levén tőlünk egymás böcsmérlése 's minden nemtelen indulat vágytársink eránt: ne hogy magunkat olvasóinkkal megutáltassuk, 's reánk ilyenek Palinigeniusnak ama' feddő versei (Zod. I.);

— O stulta, o putida certe
 Scriptorum turba, anticyris **) purganda duabus!
 Ad vos hic sermo est. Alios vexatis et ipsi,
 Nec parcit cuiquam vestrae petulantia linguae:
 Quid mirum, si vos eadem quoque fulmina tangunt?

az az:

Oh eszelős és undok irói sereg,
 Mellyet tisztítani hashajtó kellene kettős!
 Rólatok a' szó itt. Ti mást kurzsolni szerettek,
 'S pajkos nyelvetek is senkit kémélleni nem tud:
 Csúda-e hogyha reátok szintolly menykövek esnek?

Edvi Illés Pál.

*) A' Helikoni kedvtöltésnek II. IV. kötetében alkalmazásint csak bollásnak tulajdonithatni, hogy ugyan azon Allegoria (a' nyugalom és munka története) kétszer áll lenyomtatva.

***) Anticyra; e' néven a' hajdani görög országban egy falu Thessaliában és egy tengeri város Phocisban volt esméretes. Mind kettőnek határiban nagy bőséggel termett a' fekete hunyor, mellyből különféle orvosságokat készítettek az akkori Orvosok.